

Dr. Albert de Lange,
(Okenstrasse 10, D-76131
Karlsruhe (Dld)), is freelance
kerkhistoricus en directeur
van het Waldenzenmuseum in
Ötisheim-Schönenberg.

‘STAATSRECHTELIJK GEKNUTSEL’

*De regeling van de predikantsopleiding in
Nederland door de overheid in de
negentiende eeuw¹*

1. Ik dank in het bijzonder
dr. Aart de Groot (Zeist)
voor zijn kritisch commen-
taar.

2. Voor de rooms-katholieke
seminaries zie het artikel van
J.Y.H.A. Jacobs in dit nummer.

3. O.J. de Jong, ‘De
wetgever van 1876 en de
theologie’, in: *NAKG* 48
(1976) 313-332.

4. J. Donner, *De vrijheid van
het bijzonder wetenschappe-
lijk onderwijs*, Zwolle 1978.

5. M. Groen, *Het weten-
schappelijk onderwijs in
Nederland van 1815 tot
1980. Een onderwijskundig
overzicht*, dl. 1, Eindhoven
1987, 147-208. Volgens
Groen bleven de theologi-
sche faculteiten in de 19e
eeuw ‘in de praktijk
kweekscholen voor het
hervormd kerkgenootschap
met een niet-facultair
proponentsexamen’ (176).

6. F.G.M. Broeyer, ‘De
predikantsopleiding in de
negentiende eeuw’ in:
D.Th.Kuyper e.a. (ed.),
*Predikant in Nederland
(1800 tot heden)*, Kampen
1997 (*Jaarboek voor de
Geschiedenis van het
Nederlands Protestantisme
na 1800*, jg. 5), 75-106.

Inleiding

De ontwikkeling van de predikantsopleiding in Nederland verliep in de negentiende eeuw geheel anders dan die van de priesteropleiding. Een van de oorzaken was dat de priesters aan seminaries werden gevormd, die onder kerkelijk regime stonden,² terwijl de hervormde predikanten waren aangewezen op de theologische faculteiten aan de universiteiten. Dat betekende dat niet de Nederlandse Hervormde Kerk, maar de wereldlijke overheid regelde, hoeveel predikantsopleidingen werden onderhouden, hoe deze werden opgebouwd en welke vakken er werden gedoceerd. Het Organiek Besluit van 1815 en de Hoger Onderwijswet van 1876 vormden daarom breukpunten in de ontwikkeling van de predikantsopleiding. De aanwezigheid aan de universiteit had ook tot gevolg dat de protestantse docenten met heel andere problemen werden geconfronteerd dan hun rooms-katholieke collega's. Hun grootste probleem was de verhouding tussen geloof en wetenschap, hoe zij de studenten tegelijkertijd tot predikanten en tot zelfstandige beoefenaars van de wetenschap konden opleiden.

In de afgelopen 25 jaar hebben O.J. de Jong,³ J. Donner,⁴ M. Groen,⁵ F.G. M. Broeyer⁶ en D. Bos⁷ al geschreven over de ontwikkeling van de predikantsopleiding in de negentiende eeuw en daarbij ook uitvoerig aandacht geschonken aan de rol, die de overheid daarin heeft gespeeld.⁸ In mijn bijdrage wil ik tegen een brede historische achtergrond antwoord geven op drie vragen: 1. Waarom heeft de overheid, ook al waren kerk en staat in 1796 gescheiden, in het Organiek Besluit van 2 augustus 1815 vastgehouden aan een ‘hervormde’ predikantsopleiding aan de universiteiten? 2. Waarom heeft de overheid in de Hoger Onderwijswet, die op 6 mei 1876 in het Staatsblad verscheen en op 1 oktober 1877 in werking trad, de *simplex ordo*